

Як підсумок можемо зазначити, що воєнні дії проти України, знищення сотень тисяч людських життів, продовження варварської політики щодо викрадення культурних та історичних цінностей – у жодному разі не сприяє налагодженню діалогу. А повернення історичних артефактів та цінностей має стати принциповим питанням, що можна прирівняти до повернення «власної історії».

Джерела та література

1. Зі щитом чи на щиті?: захист культурних цінностей в умовах збройного конфлікту на сході України / О. А. Біда, А. Б. Блага, Д. О. Коваль, О. А. Мартиненко, М. Г. Статкевич; за ред. А. П. Буценка / Українська Гельсінська спілка з прав людини. Київ: КИТ, 2016. 72 с.
2. Кот С. Повернення і реституція культурних цінностей у політичному та культурному житті України (XX – поч. XXI ст.): Київ: Інститут історії України НАН України, 2020. 1020 с.
3. Культурні цінності Криму і Донбасу в умовах війни та окупації. Матеріали Круглого столу «Історико-культурний та науковий потенціал Півдня та Сходу України в умовах окупації та воєнних дій: загрози, втрати, перспективи збереження та відновлення» (м. Київ, 12 листопада 2015 р.). Київ: Інститут історії України НАН України, 2016. 90 с.
4. Собенко Н. Росія викрадає українські історичні цінності у промислових масштабах. *Суспільне. Новини*. 09.10.2022. URL: <https://suspilne.media/291352-rosia-vikrade-ukrainski-istoricni-cinnosti-u-promislovih-masstabah-ar/>
5. Українські культурні цінності в Росії: Перша спроба повернення, 1917–1918 / НАН України. Ін-т історії України; упоряд.: С. Кот, О. Нестуля. Київ: Видавничий Дім «Соборна Україна», 1996. 300 с.
6. Шевцова С. Окрадена Україна, як нас позбавляли власної історії. *Укрінформ*. 25.10.2021. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3338933-okradena-ukraina-abo-ak-nas-pozbavlali-vlasnoi-istorii.html>
7. Як Україні повертати те, що Росія вкрала за століття терору. Українська правда. *Життя. Українська правда*. 18.12.2022. URL: <https://life.pravda.com.ua/culture/2022/12/18/251895/>
8. Яновський О. Окупаційні сили РФ грабують музеї півдня України: що вивезли і як його повернути. *Радіо Свобода*. 03.05.2022. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/novyny-pry-azovy-rosiya-hrabuye-muzeji-ukrayiny/31831906.html>

Чепрасова Дар'я

Запорізький національний університет

МУРАЛИ ПІД ЧАС РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

З початком російсько-української війни мурали масово з'явилися і в Україні, і у світі, виконуючи не лише естетичні функції. Метою публікації є висвітлення на основі аналізу настінних картин, свідчень очевидців, листування з художниками тенденцій розвитку та значення мурального мистецтва з часу Революції гідності до 2023 р.

Одними з перших українських художників-муралістів були О. Бордусов і В. Манжос. Перші роботи «Інтересних козаків» з'явилися в Києві у 2001 р. [3]. Поступово мурали стали з'являтися по всій Україні. Масове поширення мурали набули після Революції гідності. Розстріл Небесної Сотні, російське вторгнення в Крим, початок війни стали глибоким потрясінням для українського суспільства. Люди шукали способів, щоб виразити свої емоції. У 2014 р. були створені «Ікони Революції» митцем #Sociopath, що стали одним із символів цієї події [19]. Та-

кож був підготовлений мурал у сквері Небесної сотні, де, за задумом португальського митця А. Фарту, зображені «Очі всієї Небесної сотні» – портрет С. Негояна [6]. До того ж у 2014 р. у Києві в рамках фестивалю «Французька весна» митцями Ж. Малланом та О. Кисловим був створений мурал «Відродження» [7].

Під час війни в Україні з'являється ще більше муралів, які покликані підняти бойовий дух українців. У Києві «Свята Джавеліна» К. Бориса та «Привид Києва» А. Ковтуна [4; 11], у Полтаві створили роботу «Військові та українка» [8]. У Запоріжжі постала настінна картина «Рускій воєнний корабль...» авторства Д. Антюхова та Г. Соловійової [13]. Мурал «Дівчина, яка символізує Україну» в Ужгороді малювали одразу чотири художники [14], і це ще далеко не всі роботи.

Мурал може не рясніти кольорами і деталями: приклад – мінімалістичні малюнки, переважно чорно-білі, мураліста Г. Зінківського в Харкові, Бердянську [2]. З початком повномасштабного вторгнення РФ в Україну митець пішов у тероборону, а потім знову взяв пензлик і почав прикрашати своє місто муралами [5]. Його нові роботи: «Обереги сучасності», «Війна краде багато часу та можливостей», «Українська вишиванка зараз – це маскувальна сітка», і не тільки – вражають своєю простотою і влучністю [17].

На наш погляд, особливу роль відіграють мурали на тимчасово окупованих територіях. У рідному для авторки місті Бердянську у 2020 р. на будинку Центру дитячої та юнацької творчості з'явився патріотичний мурал [16]. Окупанти вирішили зробити свій мурал з бабусею, що радо тримає прапор СРСР [1]. Однак дивом збережені там українські мурали зігривають серця.

З початком повномасштабної війни багато людей були вимушені виїхати за кордон. Переселенці діляться з іноземцями жахіттями, що відбуваються на українській землі. Мураліст із Великобританії П. Кнін, що створив роботу з хлопчиком, який тримає жовто-блакитну кульку, [15] у приватному листуванні з авторкою пояснив своє прагнення написати цей мурал так: «Мистецтво, будь то форма протесту чи пропаганда, завжди відіграло важливу роль під час війни. Воно має силу передавати почуття та думки стисло, створюючи ґрунт для дебатов та обговорень. Коли сумні новини та образи того, що відбувається в Україні, почали поширюватись світом, художники вийшли на вулиці та використали свій талант, щоб висвітлити жорстокість. Під час заходу вуличного мистецтва у Великій Британії мені дали можливість висловити свої почуття, результатом чого стало це зображення. Я не хотів, щоб це було настільки буквально, тобто кров і смерть, але натомість вибрав більш похмурий підхід, вибравши зобразити налякану та самотню дитину, яка стискається перед стіною, зруйнованою війною. Українська кольорова повітряна кулька, яка вислизнула з рук дитини, уособлює ідею вкраденого дитинства» [10].

Американка українського походження О. Музицька, яка створила мурал на одному з будинків у США у штаті Пенсільванія, згадує: «Мурали служать для того, щоб нагадувати людям, що вони можуть чимось допомогти, і виступають формою моральної підтримки для українців у всьому світі» [9].

Найбільше муралів створено в країнах із найпотужнішою українською діаспорою: у Польщі – більше 15 [15], у США – більше 6 [12, 18].

Але не всі країни у Європі відреагували так само на війну в Україні. Немає муралів у Бельгії, Болгарії, Данії, Ісландії, Азербайджані, Боснії і Герцеговині,

Естонії, Нідерландах, Туреччині, Словенії. А в Сербії навіть є мурали на підтримку росії. Але показово, що мурали, у яких відображена підтримка Україні під час війни, представлені загалом у 27 країнах.

Отже, мурали під час війни – це спосіб кричати на весь світ про свій біль, інформувати та привертати увагу, давати надію на мирне майбутнє. Люди фотографуються біля них, розповідають про них друзям, просто проходять повз, замислюються про значення малюнку і так дізнаються про цю війну. На підтримку України їх створює багато митців по всьому світу, і вони відіграють важливу роль в інформаційній частині цієї війни.

Джерела та література

1. В Бердянске оккупанты к 9 мая изменили название города – фоторепортаж. *РИА Мелитополь*. 09.05.2022. URL: https://ria-m.tv/news/285764/v_berdyanske_okkupanti_k_9_maya_izmenili_nazvanie_goroda_fotoreportaj.html
2. Гамлет Зінківський завітав до Бердянська. *Тv5*. 23.07.2020. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=mbgPiqnzQA>
3. Грищенко І. Interesni Kazki знову в Києві. *Vltramarine*. 10.09.2012. URL: <https://web.archive.org/web/20200214140237/http://www.vltramarine.ru/mag/streetart/artists/125>
4. Даркович А. Голос війни та 100 днів війни. Про що мовчать мурали? *Lb.ua*. 02.06.2022. URL: https://lb.ua/blog/andrii_darkovich/518764_golos_vulits_i_100_dniv_viyuni_pro_shcho.html
5. Дейнега В. Як харківський художник живе, працює і служить під обстрілами. *Zaxid.net*. 02.09.2022. URL: https://zaxid.net/yak_harkivskiy_hudozhnik_zhiv_pratsyuye_i_sluzhit_pid_obstrilami_n1549045
6. Кайдан Т. У Сквері Небесної сотні з'явилося обличчя Сергія Нігояна. *Хмарочос*. 09.07.2015. URL: <https://hmarochos.kiev.ua/2015/07/09/u-skveri-nebesnoyi-sotni-z-yavilos-oblichchya-sergiya-nigojana/>
7. Косянчук М. Небанальний Київ: що подивитися у столиці під час карантину. *24 канал*. 05.04.2021. URL: https://travel.24tv.ua/shho-podivitisya-kiyevi-pid-chas-karantinu-novini-ukrayini-i-svitu_n1588372
8. Лисогор М. Художники завершили роботу над патріотичною картиною на стіні біля дитячого садочку в центрі міста. *Полтавщина: інтернет-видання*. 14.05.2022. URL: <https://poltava.to/news/66112/>
9. Лист О. Музицької до Д. Чепрасової. 17.10.2022. Архів авторки.
10. Лист П. Кніна до Д. Чепрасової. 10.10.2022. Архів авторки.
11. Рубейко О. Журналіст розповідає, де знайти мурал «Привид Києва». *УНІАН*. 28.08.2022. URL: <https://www.unian.ua/society/privid-kiyeva-de-znayti-mural-u-kiyevi-video-novini-kiyeva-11957670.html>
12. Троянов І. Мурал в підтримку України з'явився в Нью-Йорку. *Аностропф*. 03.06.2022. URL: <https://apostrophe.ua/news/world/america/2022-06-03/mural-v-podderzhku-ukrainy-poyavilsya-v-nyujorke/270818>
13. Україна: мурали Великої війни. *Українформ*. 27.09.2022. URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-other_news/3580363-ukraina-murali-velikoi-vijni.html
14. Черевко Т. Дівчина, яка символізує Україну: в Ужгороді художники малюють мурал. *Суспільне. Новини*. 28.05.2022. URL: <https://suspilne.media/244287-divcina-aka-simvolizue-ukrainu-v-uzgorodi-hudozniki-malut-mural/#>
15. Як світ за допомогою вуличного мистецтва підтримує Україну. *Vogue*. 26.03.2022. URL: <https://vogue.ua/article/culture/art/yak-svit-za-dopomogoyu-vulichnogo-mistectva-pidtrimuє-ukrajinu-v-roboti.html>
16. Instagram авторки муралу у Бердянську. Фото муралу ЦДЮТ у Бердянську. URL: <https://www.instagram.com/p/CHqKym-FXKo/?igshid=YmMyMTA2M2Y=>

17. Instagram Гамлета Зінковського. URL: <https://instagram.com/gamletzinkivskiy?igshid=YmMyMTA2M2Y=>
18. Instagram BBC_UA. URL: <https://www.instagram.com/p/Ch629mytiw2/?igshid=NzAzN2Q1NTE=>
19. #Sociopath. Ікони Революції by Sociopath. URL: https://web.archive.org/web/20201108192236/https://m.facebook.com/media/set/?set=a.247579392082445.1073741876.127860240721028&type=3&__tn__=%2As-R

Соколова Наталія, Грачова Катерина

Національний університет фізичного виховання і спорту України

ЖАХИ РОСІЙСЬКОЇ ОКУПАЦІЇ ХЕРСОНА (ЗА СПОГАДАМИ ОЧЕВИДЦІВ)

Ключові слова: *російська агресія, окупація, колаборант, мітинг.*

Keywords: *Russian aggression, occupation, collaborator, rally.*

3 березня 2022 р. Херсон окупований російськими військами. 26 квітня окупаційною владою створено військово-цивільну адміністрацію на чолі з колишнім мером міста В. Сальдо. 30 вересня росіяни за підтримки місцевих колаборантів провели незаконний референдум і оголосили про приєднання Херсонської області до РФ. 11 листопада 2022 р. внаслідок успішного контрнаступу ЗСУ місто звільнено. Україна і весь світ дізнався про жахіття та злочини російських окупантів, скоєних у Херсоні. Спогади звичайних українців, які пережили окупацію, дають можливість зрозуміти, як жило місто впродовж майже 7 місяців панування злочинної влади.

Як згадує вчителька англійської мови спеціалізованої херсонської школи О. Самсонова, з початком повномасштабного вторгнення російських військ в Україну в місті панував хаос, усе почало закриватися. В аптеках і банкоматах були величезні черги. На вулицях з'явилася ворожа техніка. Деякі люди знімали на відео, як росіяни грабують магазини та аптеки, і викладали відео в інтернет. Інші в паніці виносили все з магазинів. Вони перебували в якомусь божевіллі. Власники магазинів були готові роздавати продукти безкоштовно, аби тільки їхнє майно не постраждало. На центральній площі Суворова з'явилася російська військова техніка. Після нічних подій і денної стрілянини люди не могли прийти до тями. У новинах розповідали про фейковий мітинг на підтримку Російської Федерації, який російські окупаційні війська запланували на березень [3].

Із початком російської окупації припиняють роботу український мобільний зв'язок та інтернет. У місті утворилась інформаційна блокада. Росіяни були переконані у проросійських настроях містян. Проте з перших днів окупації стало зрозуміло, що місто готове до оборони проти окупантів. Історик С. Водотика згодом розповідав, що спочатку на вулицях перебувало достатньо людей. Групи активістів з українськими прапорами були зосереджені в центрі міста. На центральній площі зібралася велика група демонстрантів проти російської агресії. Люди скандували: «Херсон – це Україна», «Геть звідси». Окупаційні війська почали стріляти в повітря, але ніхто не розходився, на площі зібралось, за оцінками свідків,